

Murmanskin alueen merkityksen kasvu energiataloudessa ja logistiikassa luo mahdollisuuksia myös Suomen yrityksille²

Venäjän pohjoisten energia- ja malmiluonnonvarojen hyödyntäminen sekä Koillisväylän liikenne lisää merkittävästi Murmanskin alueen taloudellista merkitystä ja luo markkinoita arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristötekniikan alalla toimiville yrityksille. Murmanskin alueella³ on keskeinen asema Venäjän pohjoisten energia- ja malmiluonnonvarojen hyödyntämisessä sekä Koillisväylän⁴ liikenteen solmukohtana. Venäjän geopoliittisen painopisteen siirtyminen pohjoiseen, maailmantalouden kasvu ja ilmastonmuutokseen liittyvät tekijät ovat tehneet Murmanskin alueen kehityksen ja Koillisväylän käytön kysymykset entistä ajankohtaisemmiksi. Arktisten alueiden merkityksen kasvu on korostunut alueella toimivien suurvaltojen ja EU:n strategioissa. Suomi on myös lähtenyt luomaan omaa arktisen alueen strategiaansa syksyllä 2009 (ulkoministeriön ilmoitus 2009).

Koillisväylä muodostaa potentiaalisen vaihtoehtoisen maailmankaupan reitin muun muassa Suezin kanavan tai Panaman kanavan kautta tapahtuville kuljetuksille. Esimerkiksi laivamatka Shangaista Hampuriin lyhenisi yli 6000 kilometriä Suezin kanavan sijaan Koillisväylän kautta kuljettaessa. Venäjän geopoliittinen ja geoeconomisen painopiste siirtyi pohjoisemmaksi kun eteläiset keskeiset öljyntuottaja-alueet, kuten Kazakstan ja Turkmenistan itsenäistyivät. Venäjän öljyn- ja kaasuntuotannossa Koillisväylään tukeutuvien Luoteis-Venäjän ja Siperian suhteellinen merkitys on kasvussa.

Öljy- ja maakaasu ovat Venäjälle tärkeimmät vientitartikkelit. Nämä tuotteet on tuotu Eurooppaan vuosikymmenet sitten rakennetun infrastruktuurin, pitkälti öljy- ja kaasuputkiston avulla. Tilanne kuljetusjärjestelmän osalta on kuitenkin muuttumassa Venäjän pyrkiessä kontrolloimaan kuljetuksiin itse. Samanaikaisesti kiinnostus pohjoiseen on lisääntynyt erityisesti maailmantalouden kasvaneen energiatarpeen myötä sekä nykyisten öljy- ja kaasukenttien varantojen ehtyessä.

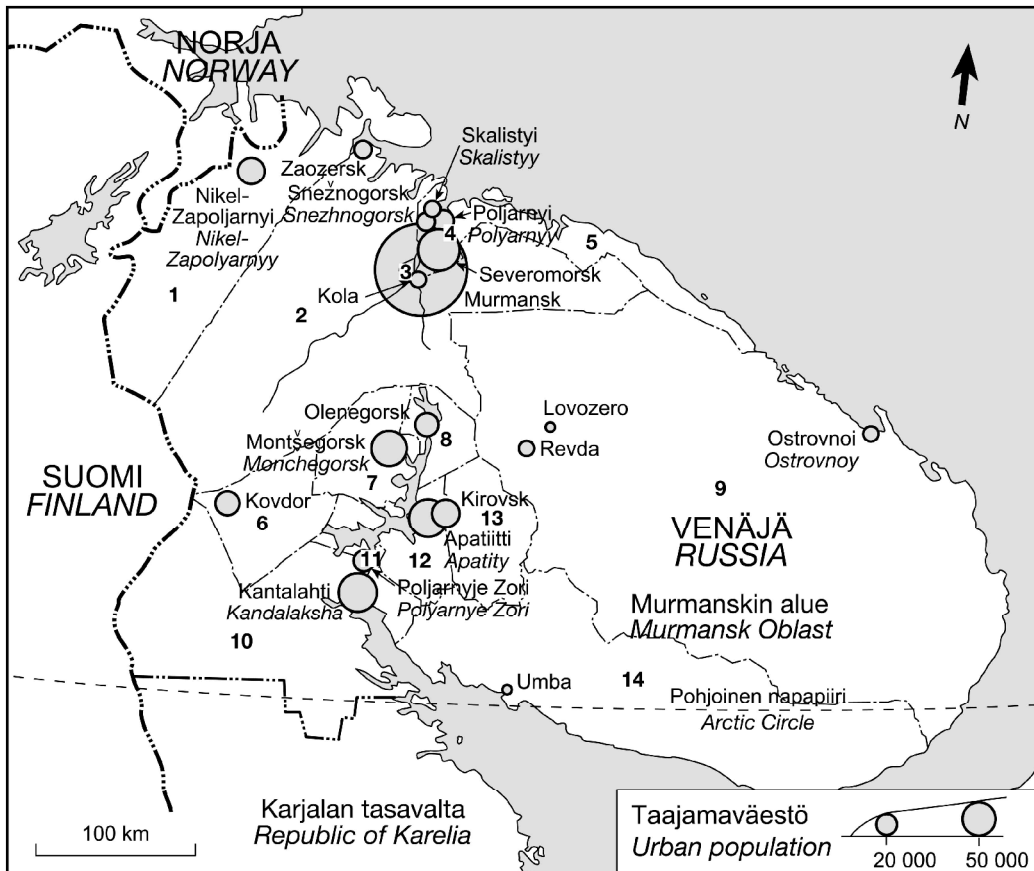
¹ Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori, joka toimii alueellisen ennakoinnin asiantuntijana Oy Aluekehitys RD:ssä (www.rdmarkininfo.net). Artikkelin teksti perustuu keskeisiltä osin kirjoittajan Joensuun yliopistossa 28.12.2007 tarkastettuun väitöskirjaan (Myllylä 2007). Väitöskirja on saatavilla Joensuun yliopiston kirjastosta verkkojulkaisuna osoitteesta <http://joypub.joensuu.fi/joypub>.

² Artikkelissa esitetyt johtopäätökset ovat kirjoittajan omia. Artikkelin ja sen pohjana olevan väitöstutkimuksen avainsanojat ovat Murmanskin alue, arktinen, Koillisväylä, vahvat ennakoivat trendit, klusterit, logistiikka, aluekehitys, maantiede, tulevaisuudentutkimus, Delfoi-menetelmä. Tämä artikkeli on tuotettu osana työvoima- ja elinkeinoministeriön alueiden kehittämisen yksikkö tilaamaa hanketta ”Suomi arktisen ja Itämeren kasvualueiden polttopisteessä” .

³ Murmanskin alueella tarkoitetaan tässä Murmanskin läänin hallinnollista aluetta, Kuolan niemimaata. Alueella asuu tällä hetkellä vajaa miljoona ihmistä. Alueella sijaitseva Murmanskin kaupunki on napapiirin pohjoispuolella sijaitsevista kaupungeista edelleen suurin kaupunki väkimäärän perusteella. Tämä siitäkin huolimatta, että Murmanskin alueen väkiluku on ollut Luoteis-Venäjän alueista voimakkaimmin vähenevä Neuvostoliiton hajottua (vähentynyt noin neljänneksellä) ja asukasmäärän väheneminen on ollut voimakasta myös alueen suurimmassa kaupungissa Murmanskissa.

⁴ Koillisväylällä tarkoitetaan merireittiä, joka yhdistää Euroopan Aasiaan ja Pohjois-Amerikkaan Venäjän pohjoispuolella sijaitsevan merialueen kautta.

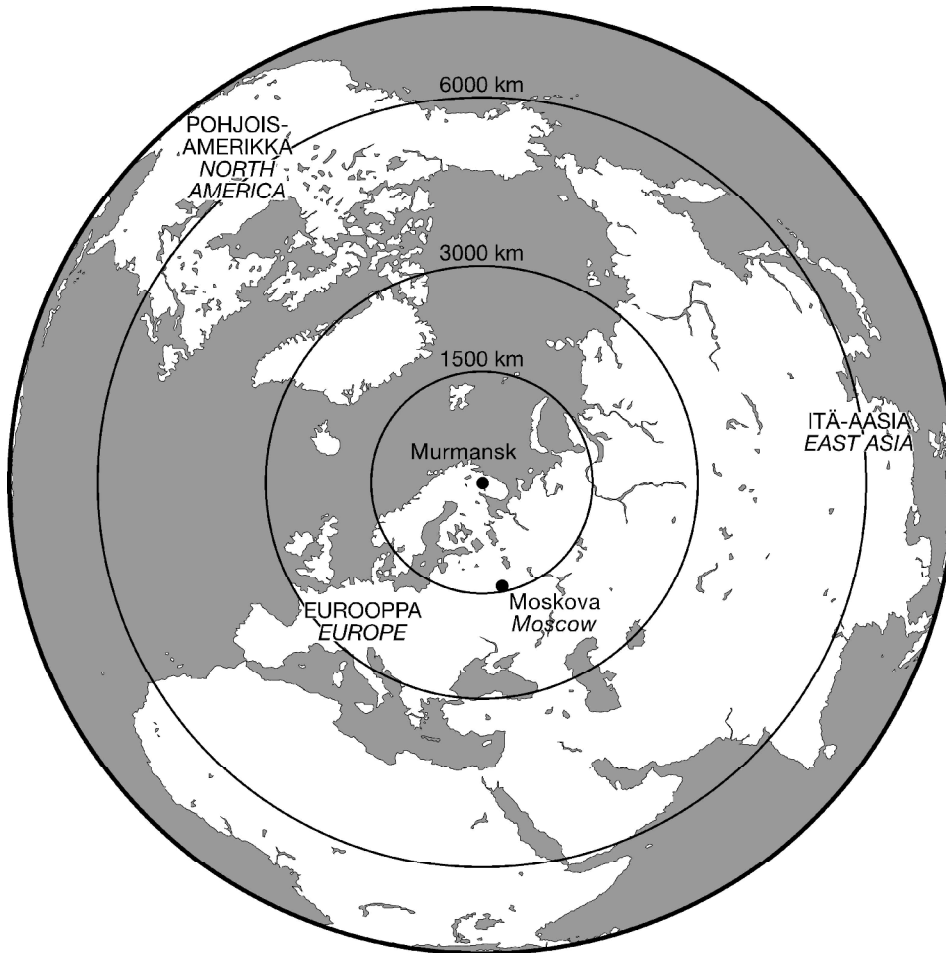
Raakaöljyn ja maakaasutuotteiden sekä muiden luonnonvarojen korkeat maailmanmarkkinahinnat ovatkin luoneet syrjäisiin aluetalouksiin vauraita kehityksen taskuja arktisille alueille, joilla on paljon öljy- ja kaasuvaroja. Kohonneet raaka-aineiden hinnat tekevät arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntämisestä aikaisempaa kannattavampaa. Nämä alueet sijaitsevat Suomen koillispuolella. Lisäksi Murmanskin alue on poikkeuksellinen myös mineraalivarojensa suhteen. Mineraalit ovat alueella rikkaina pitoisuuksina geologisesta syntyprosessista johtuen ja aluetta onkin verrattu geologien piirissä Etelä-Afrikkaan (Roberts 2003). Myös muualla Barentsin ja Luoteis-Venäjän sekä Koillisväylän vaikutusalueella olevan keskisen Siperian alueella (esimerkiksi Norilskissa) on kaivannaistuotteita, joiden hyödyntäminen on kannattavaa maailmantalouden kasvun nostaessa raaka-aineiden hintoja.

Kuva 1. Murmanskin alueen väestökeskittymät sekä hallinnolliset piirit ja kaupungit. Lähde: Myllylä 2007.

Ilmasto- ja energiakysymykset ovat havahduttaneet alan toimijat Euroopan ja Aasian sekä Euroopan ja Yhdysvaltojen itä-rannikon yhdistävän Koillisväylän mahdollisuuksien pohtimiseen. Vaikka Koillisväylää ei tällä hetkellä käytetä mainittujen alueiden välisen kaupan reittinä, on Koillisväylän käyttö myös kansainvälisen kaupan reittinä kuitenkin entistä lähempänä. Nykyään väylää käytetään kasvavassa määrin luonnonvarojen kuljetukseen Murmanskiin väylän lähialueilta.

Voidaan arvioida, että maailmankaupan liikenteen alkaessa Koillisväylällä, sen vaikutukset voivat olla pitkällä aikavälillä hyvinkin merkittävät pohjoisten alueiden ja myös Suomen aluetalouteen.⁵ On syytä ennakoida, mikä on Luoteis-Venäjän ja erityisesti pohjoisessa sijaitsevan Murmanskin asema uudessa kehittyvässä kuljetusjärjestelmässä ja miten Luoteis-Venäjän ja Murmanskin alueen teollisuus ja logistiikka muutoksen myötä kehittyvät ja mitkä ovat tämän muutokset vaikutukset ja sen tarjoamat mahdollisuudet Suomen aluekehitykseen. Ja edelleen, mitä mahdollisia vaikutuksia näillä näkymillä on EU:ssa.

Kuva 2

Murmanskin alueen sijainti. Murmanskista ja arktisilta kaasu- ja öljykentiltä on suhteellisen lyhyet meriyhteydet tämän hetkiselle keskeisille markkina-alueille erityisesti Eurooppaan ja viime aikoina merkitystään kasvattaneen Yhdysvaltojen markkinoille Yhdysvaltain itärannikolle. Lähde: Myllylä & Tykkyläinen 2007: 30. Kuva uudelleenjulkaistu tekijöiden ja Suomen Maantieteellinen Seura ry:n luvalla.

Delfoi-paneelien tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä:

⁵ Tämän liikenteen alkamisen ajankohtaan ja vaikutuksiin Suomeen ei tässä artikkelissa voida yksityiskohtaisesti puuttua, koska seikka edellyttäisi lisää perustutkimusta, mihin artikkelin kirjoittaja onkin valmis mahdollisuuksien tullessa.

1. Venäjä ”pohjoistuu” ja arktisten alueiden luonnonvarojen hyödyntäminen

lisääntyy.

Venäjän sisällä sen geopoliittinen painopiste on siirtynyt pohjoiseen ja voimakkaasti kasvaneen öljyn ja kaasun viennin myötä ja painopiste siirtyy lähivuosikymmeninä myös Jäämerelle. Murmanskin alueesta on tulossa todennäköisesti merkittävä öljy- ja kaasuteollisuuden sekä logistiikan solmukohta. Kehitys ja sen vauhti riippuu pitkälti maailmantalouden kehityksestä ja Venäjän valtion politiikasta.

Murmansk muodostaa Luoteis-Venäjällä ainoan valtameriyhteyden, joka on ympäri vuoden sulana ja sieltä on lyhyt matka keskeisille markkina-alueille. Myös Suomenlahden rooli on keskeinen Venäjän Euroopan kaupassa Venäjän hakiessa uusia kilpailukykyisiä reittejä ja pyrkiessä kontrolloimaan itse kuljetuksiaan. Uudet voimistuvat logistiset virrat Murmanskissa ja Suomenlahden pohjukassa toimivat myös aluekehityksen keskeisinä moottoreina ja suomalaisen talouselämän merkittävimpinä mahdollisuuksina. Suomen lähiympäristö on näin muuttumassa investointien myötä. Erityisesti arktisen kuljetus- ja energiatuotantoteknologian tarpeet tarjoavat mahdollisuuksia suomalaisille yrityksille öljy- ja kaasutuloilla rikastuvan Venäjän viennissä ja siihen liittyvässä logistiikassa.

2. Arktisten alueiden öljytuotannon alkava kehitysaalto tukee Murmanskin alueen kasvua.

Arktisen alueen energialuonnonvarojen hyödyntämisen vaikutukset rannikolla sijaitseviin kaupunkeihin ovat osin samantapaisia kuin Pohjanmerellä 1960–70 –luvulta alkaen otettaessa käyttöön ensi kerran Pohjanmeren öljykenttiä. Vaikutukset kohdentuvat etenkin Murmanskin alueen rannikon paikkakuntiin, etenkin Murmanskin kaupunkiin (vrt. Pohjanmeren öljy- ja kaasukenttien hyödyntämisen vaikutus Skotlannin Aberdeenin tai Norjan Stavangerin kaupungin tai Shetlannin saareen kehitykseen).

Arktisen energialuonnonvarojen hyödyntämisen vaikutukset ovat osittain myös erilaiset kuin Pohjanmeren tapauksessa johtuen Murmanskin kaupungin erityisestä logistisesta asemasta Luoteis-Venäjälle ja Koillisväylän liikenteelle. Murmanskissa sijaitsee Luoteis-Venäjän ainoa valtamerisatama, jonne on hyvät rautatieyhteydet muualta Venäjältä, mikä korostaa Murmanskin asemaa liikenteen solmukohtana ja terminaali-alueena. Esimerkiksi kesällä 2008 käynnistyi ensimmäisen jäiden keskellä sijaitsevan öljynkuljetusjärjestelmän käyttö, kun suomalaisen Aker Arctic Technology Oy:n yksityisille öljy-yhtiöille Lukoilille ja ConocoPhillipsille suunnittelema Varandain öljynkuljetusjärjestelmä otettiin käyttöön. Yhtiöiden ilmoitusten mukaan kentän öljy on

kuljetettu Murmanskiin Aker Arcticin suunnittelemissa sukula-aluksilla (Niini, 2009). Noin 3,5 miljoonaa tonnia öljyä oli jälleenlastattu suuriin tankkereihin edelleen kuljetettavaksi Kiinaan perinteisiä kauppareittejä pitkin syksyyn 2009 mennessä. Myös malmien hyödyntäminen on edennyt, ja uutta teknologiaa, muun muassa kustannuksia säästäviä malmikuljetuslaivoja, on otettu käyttöön luonnonvarojen kannattavaksi hyödyntämiseksi. Tässä Koillisväylän käyttöön tukeutuvassa liikenteessä Murmanskin alue ja sen malmimineraaleja jalostavat kaupungit ovat ottaneet vastaan keski-Siperian malmivaroja edelleen jalostettavaksi.

3. Koillisväylän käyttö – kansainvälinen mielenkiinto kasvaa.

Tulevaisuuden option muodostaa Koillisväylän käyttöönotto maailmankaupan keskeiseksi reitiksi. Ilmastonmuutos jouduttaa tätä kehitystä, koska se lisää Koillisväylän vuotuista purjehdusaikaa ja helpottaa sen läheisyydessä olevien luonnonvarojen käyttöä. Ilmastonmuutoksen edetessä ja teknologian kehittyessä Koillisväylän käyttö ympärivuotiseen merenkulkuun maailmankaupan reittinä on todennäköistä. *Koillisväylää ei tällä hetkellä juurikaan käytetä läpipurjehdukseen rahdin kuljettamiseksi. Sen uudenlainen käyttö on kuitenkin jo alkanut sen vaikutusalueella olevien luonnonvarojen hyödyntämiseksi.* Suomalaisella kuljetusjärjestelmäosaamisella ja kustannuksia säästävillä kuljetusteknologisilla innovaatioilla on ollut tässä keskeinen vaikutus. Suomalaisen arktisen kuljetus- ja muun teknologian tuottamisen kannalta on tärkeää ennakoida, että millä edellytyksillä esimerkiksi Koillisväylän keskivaiheilla muun muassa Petšoranmerellä tai Karanmerellä olevia öljykenttiä voitaisiin hyödyntää niin, että öljy kuljetettaisiin suoraan alueelta esimerkiksi Aasian markkinoille nykyisen Murmanskin kautta tapahtuvien kuljetusten sijaan. Tämä voisi vaikuttaa muun muassa suuriin erikoisöljysäiliöalusten kysyntään sekä arktisen ympäristöteknologian kysyntään.

Koillisväylän käyttöönottoon maailmankaupan kauppaväylänä muiden kuin Venäjän alueen luonnonvarojen hyödyntämisen osalta liittyy paljon kysymyksiä ja selvitettävää. Venäjällä on omat intressit osittain sen aluevesillä kulkevaan väylään.

Koillisväylään liittyvien pitkän tähtäimen ennakointihankkeiden lisäksi, Suomen kannattaa olla mukana tällä hetkellä kehittämässä niitä Koillisväylän logistisia prosesseja, jotka ovat jo meneillään Murmansiin tukeutuen. Murmansk tulee olemaan jatkossakin Koillisväylän keskeisin solmukohta Venäjällä ja tarjoaa siten mahdollisuudet olla mukana jatkoprosesseissa.

4. Murmanskin ja Luoteis-Venäjän keskeisissä logistisissa prosesseissa Suomella voisi olla tarjottavana järjestelmäosaamista ja teknologisia innovaatioita.

Murmanskin alueen ja Luoteis-Venäjän logistisissa prosesseissa keskeinen solmukohta on Murmansk (tai Suomenlahden pohjukka, Pietari-Leningradin alue). Koillisväylän käyttöönotolla maailmankaupan reittinä voi olla vaikutuksensa myös Suomen ja Venäjän välisiin yhteyksiin muun muassa maailmankaupan jakelujärjestelmien kehittyessä ja muuttuessa. Suomen teknologian toimittajan roolin vahvistuminen voisi korostaa myös näiden yhteyksien merkitystä Venäjälle muun muassa investointitavaroiden toimittamisessa. Tietoliikenteen, lentoliikenteen sekä maantieliikenteen kehittäminen Suomen ja Murmanskin välillä on tarpeen taloudellisen yhteistyön näkökulmasta.

Sallan rata ei ole vielä noussut Luoteis-Venäjän kehityksen ja Murmanskin alueen kehitykselle olennaiseksi, mutta on tärkeä ja perusteltu hanke Pohjois-Suomen ja Pohjois-Kalotin näkökulmasta. Lisäperusteen Sallan radalle voisi tuoda maakaasukuljetukset Pohjois-Suomeen. Maakaasun merkitystä ja jakelujärjestelmien kehittämistä Suomen ja Pohjois-Suomen taloudessa olisi arvioitava, sillä maakaasusta on tulossa sen nesteytysteknologian ja kuljetusteknologian kehittymisen myötä siirto-putkistoista riippumaton maailmanlaajuinen kauppatavara. Maakaasun käyttö on myös öljyn käyttöä ympäristöystävällisempää. Kaasunjakelujärjestelmää voitaneen hyödyntää tarvittaessa osittain myös bioenergian tuotannossa ja jakelussa.

Muun muassa sähköntuotantolaitosten yksityistäminen Venäjällä ja sähköenergian hinnan nousu, vaikuttavat siihen, että sähkönsiirtoverkon rakentaminen Murmanskin alueelta Pohjoismaihin on Murmanskin alueen kehityksen näkökulmasta tärkeää. Murmanskin alueella on runsaasti vesi- ja ydinvoimasähköntuotantoa, tulevaisuudessa myös maakaasulla ja todennäköisesti tuulivoimalla tuotettua, koska alue kuuluu tuuliolosuhteiltaan harvinaisen edullisiin alueisiin.

Hankeaihoita

Arktisen kuljetus- ja energiateknologian järjestelmät keskeinen teema

1. Suomen arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristötekniikan tutkimus- ja kehittämissuunnitelman laatinta.
2. Strategisen klusterikehityshankkeen käynnistäminen Suomen ja Murmanskin sekä Venäjän pohjoisten alueiden välillä erityisesti Luoteis-Venäjän energia-, kaivos ja logistiikka-alan kehittämisen näkökulmasta.
3. Luoteis-Venäjän ja arktisten alueiden logistiseen kehitykseen liittyvän tutkimuksen ja koulutuksen osaamisyhteistyö – muun muassa Koillisväylän käytön tutkiminen ja ennakointi.
4. Suomen ja Luoteis-Venäjän matkailun kehittäminen osana Pohjois-Euroopan matkailua.
5. Maakaasu Suomessa - tarveselvitys (huomioiden muun muassa Sallan radan käyttö jakelussa sekä laivojen mahdollinen siirtyminen kaasunkäyttöön ilmastoyhteyksistä).
6. Murmanskin lisäksi myös muiden Luoteis-Venäjän talousalueiden tulevaisuuden talousprofiilien laatinta.
7. Luoteis-Venäjän monoteollisuuskaupunkien elinkeinorakenteen kehittäminen.
8. Suomen valtion ja EU:n *innovatiiviset tilaukset* liittyen muun muassa arktiseen tutkimukseen (esimerkiksi EU:n Aurora Borealis-tutkimusalue) ja öljyntorjunta- ja jäänmurtajakalustoon Itämerellä.
9. Murmanskin, Luoteis-Venäjän ja Koillisväylän alueen logistiikasta päättävien satama-, telakka- ja yritysvierailut teknologiaosaamisen (muun muassa laivat ja lastinkäsittelylaitteet) ja Suomen kuljetuspalvelujen esittelemiseksi.

Lähteet

Brunstad, Bjørn, Eivind Magnus, Philip Swanson, Geir Hønneland ja Indra Øverland, (2004). *Big Oil Playground, Russian Bear Preserve or European Periphery? The Russian Barents Sea Region towards 2015*. 212 s. Eburon Academic Publishers, the Netherlands.

Gardin, Mauri, Pauli Harju, Antti Isotalus, Esko Lotvonen, Jaakko Okkonen, Matti Pennanen, Timo Rautajoki ja Altti Seikkula. ym. (2009). *Elinkeinopainotteinen Barents-Strategia, Venäjä*. 96 s. Rovaniemen kaupunki, Pohjois-Pohjanmaan liitto, Kokkolan kaupunki, Lapin liitto, Oulun kauppakamari, Oulun kaupunki, Lapin kauppakamari ja Keski-Pohjanmaan Liitto. Helsinki 12.5.2009.

Immonen, Mika (2009). *Arktinen alue – periferiasta polttopisteeseen*. *Sotilasaikauslehti* 5/2009 (osa 1) ja 9/2009 (osa 2). 19-23, 49-56.

Kuusi, Osmo (2008). *Miten tulevaisuutta voi tutkia tieteellisesti? Tieteessä tapahtuu* 5/2008.

Lipponen, Päivi (2009). *Sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän ryhmäpuhe keskustelussa Suomi ja arktiset alueet* 18.11.2009; kansanedustaja Päivi Lipponen. Tulostettu 15.3.2009. <<http://www.sdp.fi/node/884>>

Malmberg, Anders ja Peter Maskell (2002). *The elusive concept of localization economies: towards a knowledge-based theory of spatial clustering*. *Environment and Planning A* 34: 3, 429-449.

Marttinen, Jouni (2009). *Ennakoinnin kytkentä osaksi TE-keskuksen toimintaa – visio 2010 ja kehittämisstrategia*. 85 s. Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 1/2003.

Myllylä, Yrjö (2006). *The Future of Murmansk Oblast assessed by three Delphi panels*. *Fennia* 184: 1, 59-73.

Myllylä, Yrjö (2007). *Murmanskin alueen teollinen, logistinen ja sosiaalinen kehitys vuoteen 2025*. 321 s. Joensuun yliopisto. Tulostettu 10.1.2008. <<http://joypub.joensuu.fi/joypub>>

Myllylä, Yrjö (2008). *Industrial, Logistic and Social Future of the Murmansk Region – Summary of the Doctoral Dissertation by Yrjö Myllylä*. 64 s. [Publications of the Ministry for Foreign Affairs of Finland 3/2008](#). *Julkaisun tukijat: Cargotec, Aker Arctic Technology, Finstashteam, Lapland Chamber of Commerce, Municipality of Salla, Barents Group Ltd and Matrex Oy*.

Myllylä, Yrjö (2009). *Työvoiman ja koulutuksen tarvetutkimus 2008. Yhteenveto teknisten palveluiden (insinööritöimistöjen) työnantajahaastatteluista. Asiantuntijaraadin SWOT-analyysi* 11.12.2008. 70 s. Varsinais-Suomen TE-keskuksen julkaisuja 1 / 2009. <www.luotain.fi>

Myllylä, Yrjö & Oleg Andreev & Vesa Rautio (2008). *Where are the hubs and gateways of development? Developments in Murmansk Oblast*. 182-199. In Rautio, Vesa & Markku Tykkyläinen (toim.): *Russia's Northern Regions on the Edge*. Kikimora Publications. University of Helsinki.

Myllylä, Yrjö ja Markku Tykkyläinen (2007). *Murmanskin alue – kehityksen solmu ja hiipuva takamaa*. *Terra* 119: 1, 19-36.

Naisbitt, John (1984). *Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives*. 333 s. Warner Books, Inc. New York.

Niini, Mikko (2009). *Toimitusjohtaja Mikko Niinin sähköpostihaastattelu* 8.9.2009 Yrjö Myllylä De Urbe Uloa – Suomi Euroopassa –seminaarissa 9.9.2009 pidettyyn esitelmään liittyen.

Pynnöniemi, Katri (2006). *Venäjä 2020 – suuri ja mahtava liikennesuurvalta*. *Futura* 4/2006, 55-62. *Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry*.

Roberts, Jeffery (2003). *Russia and Pomor Region – a new South Africa? The Bulletin of the Russo-British Chamber of Commerce*. September 2003, Issue 7, 25-27.

Sackman, H. (1975). *Delphi Critique*, The RAND Corporation. 146 s. Lexington Books, Toronto.

Stubb, Aleksander (2009). "Suomi voimistaa pohjoisen politiikkaansa." Aleksander Stubb Rovaniemellä, YLE Lappi 29.9.2009. Tulostettu 15.3.2010.
< http://yle.fi/alueet/lappi/2009/09/stubb_suomi_panostaa_pohjoiseen_1040079.html>

Turoff, Murray (2002). The Policy Delphi. Teoksessa Linstone, H. ja M. Turoff (toim.): The Delphi method: techniques an applications. Digitaalinen versio. Tulostettu 15.11.2005. <<http://is.njit.edu/pubs/delphibook>>

Turoff, M. (1975). The Policy Delphi. Teoksessa Linstone, H. ja M. Turoff (toim.): The Delphi method: techniques an applications, 84-101. Addison-Wesley, London.

Luonnos 20.5.2010

EDUSKUNNAN TULEVAISUUSVALIOKUNNAN JULKAISU 3/2010

SOPIMUSTEN VENÄJÄ 2030

Osmo Kuusi

Hanna Smith

Paula Tiihonen

Tulevaisuusvaliokunta

Eduskunta

Puhelin 09 4321

Faksi 09 432 2140

tuv@eduskunta.fi

www.eduskunta.fi

ISBN (nid.)

ISBN (PDF)

Lukijalle

Tulevaisuusvaliokunta katsoi edellisellä vaalikaudella tuottamansa Venäjä-skenaariot arvokkaiksi ja päätti, että ne on syytä päivittää. ”Venäjä 2017: kolme skenaariota” raportti vuodelta 2007 on toiminut pohjamateriaalina ja virikkeiden tuojana tälle työlle.

Raportissa tarkastellaan niin Venäjän modernisaatiokehitystä kuin talouden näkymiä aina vuoteen 2030. Eräänä uutena lähestymistapana tässä päivitys- ja ennakkointityössä on ollut etsiä visiota ja skenaario-aiheita Venäjän kehityksestä ”tulevaisuuden naapuruuden ” arvioinnin avulla. Syventääkseen tuntemustaan raja-naapuruudesta valiokunta vieraili 23.4.2010 Imatralla ja Svetogorskissa. Kolmen skenaarion päivityksen jälkeen on tuotettu uusi neljäs skenaario nimeltä ”Sopimusten Venäjä 2030”.

Kesällä 6.7.2009 valiokunta järjesti kansainvälisen seminaarin, jossa käsiteltiin identiteetin rakentamista otsikolla ”Future Building”. Seminaari oli osa kansainvälisen hallintotieteiden instituutin (IIAS, International Institute of Administrative Sciences) järjestämää globaalitason konferenssia Suomessa 7-11.7.2009 kansakunnan rakentamisesta nimeltä ”History and Future of Nation-Building”. Marraskuun 11. päivänä 2009 valiokunta järjesti ”Yhdessä ja Eriksen seminaarin eduskunnassa. Näissä esille nousut aihe venäläisestä identiteetistä on mukana myös tässä raportissa.

Selvityksen tekoon on valiokunnan lisäksi osallistunut muiden valiokuntien edustajia sekä laajassa ohjausryhmässä mittava määrä alan tutkijoita ja muita asiantuntijoita. Puheenjohtajana on toiminut ansiokkaasti ed. Päivi Lipponen ja varapuheenjohtajana ed. Marjo Matikainen-Kallström. Heille, kirjoittajille ja teille kaikille työhön osallistuneille suurkiitos!

Marja Tiura

tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtaja

Esipuhe: Venäjän demokratia	III
Tulevaisuusvaliokunnan kannanotot	VIII
Toimittajien tiivistelmä: Venäjän tulevaisuuden skenaariot	XIV
Osa I Venäjän määrittäjät: Venäjän erityispiirteet ja talous	1
1. Venäjän uudistumisen kulttuurisia ja historiallisia esteitä	1
1.1. Johdanto: Venäjän uudistumisen kulttuurisia ja historiallisia esteitä	1
1.2. Venäjän omakuva	2
1.3. Kansainvälisiä kommentteja Venäjän omakuva teemasta	17
1.4. Modernisaatio Venäjän historiassa	24
1.5. Instituutiot, korruptio ja oikeudellinen nihilismi	32
2. Venäjän talouden tulevaisuuden näkymiä	40
2.1. Arvioita Venäjän lähivuosien taloudellisesta kehityksestä	40
2.2. Venäjän valtiojohdon toimia talouslaman hoidossa	41
2.3. Venäjän valtiojohdon tulevaisuuslinjaukset ja Venäjän tulevaisuuden skenaariot	42
2.4. Venäjän talouden modernisoitumisen kaksi mahdollista mallia	49
2.5. Venäjän talouden modernisoitumisen kolme estettä	60
2.6. Rusnano ja lentokonetuotanto venäläisen high tech tuotannon mahdollisuuksina	66
2.7. Venäjä energian ja raaka-aineiden tuottajana tulevaisuudessa	71

Osa II Uusi sopimisen Venäjä skenaario ja naapuruus	80
1. Uusi skenaario 4: Sopimusten Venäjä	80
1.1. Sopimus pohjaisen mallin ja sopimisen lähtökohtia	80
1.2. Skenaario 4: Sopimusten Venäjä	85
2. Miten naapuruus kehittyy	89
2.1. Suomalaisten naapuruuksua määrittää epävarmuus ja varauksellisuus	90
2.2. Naapuruus yleisessä identiteetin ja kansakunnan rakentamisen kehikossa	97
2.3. Heikkoja signaaleja käytännöstä	100
Osa III Tutkimusta, näkemystä ja kokemusta	102
Valtteri Kaartemo ja Kari Liuhto: Teknologia-innovatiiviset erityistalous-alueet ja Venäjän modernisaatio: opetuksia Kiinasta	102
Riitta Kosonen ja Sinikka Parviainen Viralliset ja epäviralliset käytännöt lyövät kättä venäläisessä liike-elämässä vuonna 2030	115
Yrjö Myllylä Murmanskin alueen tulevaisuus – energiateollisuuden keskus, logistiikan ja Koillisväydän liikenteen solmukohta	141
Tapio Välinoro: Suomen ja Venäjän lähialue- ja naapuruuspolitiikasta	150
Jeremy Smith: Venäjän kansallinen identiteetti	153
Maija Lummeperä: Kulttuuriyhteistyö	161
Susanna Niinivaara: Näköharhoja naapurista	179
Antero Eerola: Venäjän valinta: Modernisaatio vai stabilisaatio?	183
Natalia Baschmakoff Reading in Russia: on the verge of abyss? (teksti käännettävänä suomeksi)	199

Esipuhe: Venäjän demokratia

Nikolai Gogol kuvaa teoksessaan Reviisori 1800-luvun Venäjää. Moskova lähettää viranomaisen tarkastamaan pikkukaupunkia. Kaupunginjohtaja ryhtyy laittamaan kaupungin asioita kuntoon. Sairaalan potilaita lähetetään kotiin, jotta hoidon laatua ei voi epäillä. Tuomari lohduttaa kaupunginjohtajaa, että kukaan ei voi sanoa oikeuden papereista, mikä on totta ja mikä valhetta. Virkamiehiä neuvotaan puhumaan tulipalosta, mikäli tarkastaja ihmettelee miksi uutta kirkkoa ei ole rakennettu, vaikka rahat siihen on myönnetty jo viisi vuotta sitten. Lisäksi kaupunginjohtaja neuvoo postimestaria lukemaan kaikki kirjeet, jotta turhia valituksia ei lähetetä Moskovaan. Tähän postimestari toteaa tyytyväisenä, että hän tekee sitä jo silkasta uteliaisuudesta.”¹ Kuinka paljon on muuttunut Gogolin ajoista?

Ilmestyessään satiiri herätti venäläisessä poliittisessa eliitissä vihaa: Pyhää Venäjää ei saanut riennata. Gogolin piti lähteä vapaaehtoiseen maanpakoon. Venäjällä ei ollut 1800-luvulla poliittista oppositiota, kuten ei oikein tänä päivänäkään. Kirjailijat ovat perinteisesti toimineet kansakunnan omatuntona. Heillä, intelligentsijan jäsenenä, on ollut rohkeus kovistella vallanpitäjiä kansalaisten vähäisistä poliittisista oikeuksista. Ilmeisesti tästä kulttuurin ja politiikan yhteydestä kumpuaa käsitys ”venäläisestä mystiikasta”.²

Voidaanko Venäjältä vaatia länsimaista demokratiaa? Venäjä ei ole koskaan ollut demokraattisesti hallittu maa siten kuin me länsimaissa demokratian käsitämme. Venäjän valtarakenteet ovat kehittyneet vuosisatojen aikana.³ Maalla on pitkä historia. Nestorin kronikassa vuonna 862 Rurik kutsutaan hallitsemaan slaavikansoja. Tuolloin Euroopassa frankkien valtakunta jaettiin ja viikingit kävivät kauppaa Itämereltä Mustallemerelle.

Kaikkea ei voi hyväksyä ja sallia, mutta meillä eurooppalaisilla on taipumus nähdä asiat ominaisuuksien puutteiden kautta. Venäjistä käytävää keskustelua hallitsee puhe minkälaiseksi haluamme Venäjän kehittyvän.⁴ Mediassa ja politiikassa ”puutteet” entisestään mustavalkoistuvat.

Eurooppalaisilla tulisi olla enemmän halua ja kykyä ymmärtää Venäjää. Sen varaan voidaan rakentaa tasa-arvoinen kanssakäyminen.

Länsimainen demokratia rakentuu vahvan kansalaisyhteiskunnan varaan. Venäläinen sanonta kuuluu puolestaan, että ”aurinko on korkealla ja tsaari kaukana”. Venäjällä keskusvalta on ollut aina vahva ja paikallishallinto kehittymätöntä. Esivallan ja kansalaisen välistä suhdetta on leimannut autoritaarisuus. Kun poliittinen päätöksenteko, verotulot ja talous ovat keskittyneet Moskovaan, ihmisten arkinen selviytyminen on rakentunut paikallisten yhteisöllisten verkostojen varaan. Kun ei ole kansalaisyhteiskuntaa, ei ole siihen perustuvaa poliittista puoluejärjestelmää ihmisten oikeuksia ajamassa. Toimittaja Anna-Leena Laurén kysyy, miksi venäläiset haluaisivat

¹ Gogol

² Vituhnovskaja 2008, 114; Lauren 2009, 181.

³ Shevtsova 2003, 264-269.

⁴ Lauren 2009, 174-175.

kokea solidaarisuutta yhteiskuntaa kohtaan, joka ei ole solidaarinen heille?⁵ Oikeusvaltion kehittyminen mahdollistuu, kun kansalaiset kokevat, että lakien noudattamisesta on heille hyötyä.

Neuvostoliiton perintö - lähihistorian vaikutus

Keisarivallan aikana Venäjällä ei suvaittu edes lojaalia oppositiota. Neuvostoliittoa johti ikääntynyt puoluejohto ja presidentti nojasivat virkamiehistöön. Valta oli yhdellä puolueella, jolle vaalijärjestelmä tuotti 99 prosentin kannatuksen. Lehdistö ja televisio toimivat valtion kontrollissa, korruptio jylläsi ja salainen poliisi piti toisinajattelijat mykkinä.

Poliittiselle eliitille ja kansalaisille Neuvostoliiton romahdus on edelleen ahdistava muisto. Goplanin luultiin elävän ikuisesti, mutta se romahti kolmessa päivässä. Kommunistinen puolue kiinnittyi 70 vuoden ajan marxismi-leninismiin soveltamiseen. Lenin doktriinin mukaan proletariaatin diktatuuri ja puoluejohto etujoukkona olivat itse edistys. Maailman muuttumiseen ei tarvinnut sopeutua.

Neuvostoliitto hajosi talouden romahtamiseen. Yhdysvaltojen käynnistämä ”Tähtien sota” - varustelukierre siirsi resurssit sotilassektorille. Vanhoillisten vallankaappausyritys nopeutti talouden konkurssia.⁶

Sosialistinen edistys: koulutus, urheilumaine, avaruustutkimus romahtivat hetkessä ja yhteiskunnan luokkajako syveni. Vuoden 1998 talouden romahduksessa suuri osa väestöstä menetti lähes kaiken. Valtioruumiin räppiäiset voi kiteyttää Aleksander Lebdevin kuvaukseen oligarkki Berzovskista: ”tälle ei riittänyt, että hän varastaa eikä jää kiinni. Kaikkien piti nähdä kuinka hän varastaa, eikä jää kiinni.” Venäjällä yksityistettiin ensin voitot, sitten omistus ja viimeisenä velat. Näin päästiin käsiksi vanhojen neuvostoyritysten kassavirtaan.⁷

Stephen Cohen katsoo, että Gorbatsovin uudistuslinja -perestroika, glasnost, uskorenije (uudistus, avoimuus ja kiihdyttäminen) - lanseerasi Venäjälle demokratian ja käynnistivät muutoksen. Uudistuspolitiikka oli KGB:n kehittämä, sillä se oli oivaltanut maan häviävän kilpavarustelun ja ajautuvan taloudelliseen umpikujaan.⁸

⁵ Kaakkurinniemi 2008, 199-214; Lauren 2009, 41.

⁶ Gorbachev Herald Tribune 13.-14.3.2010

⁷ Hakala 2008, 94.

⁸ Hakala 2008, 47-48.

Äiti Venäjä on suuri

Venäjä sijaitsee Euroopassa, Arktikassa, Kauko-Idässä, Keski-Aasiassa, ja Kaukasuksella -10 aikavyöhykkeen sisällä. Tätä 170 kansallisuuden mosaiikkia yhdistää voimakkaimmin kansallinen itsetunto, joka rakentuu käsityksestä, että Venäjä on suurmahti ja sen erityislaatuisuus on muovautunut historiallisen ja kulttuurisen kehityksen tuloksena.

Syvää isänmaallisuuden tunnetta kirkastaa uhattuna olemisen trauma. Venäjällä koetaan, että maa on historiansa kuluessa joutunut yhä uudelleen idän ja lännen hyökkäysten kohteeksi. Venäjä itse taas on ollut rauhan puolustaja: maan laajeneminen on ollut avunantoa ja sivilisaation vientiä. Kansalaisen näkökulmasta: Venäjä uhrasi paljon vapauttaessaan Euroopan fasismista.⁹

Kuinka tähän hyväntahtoisuuteen on vastattu? Venäjä on sallinut entisen arkkivihollisen laajeta ja asentaa tukikohtansa Venäjän rajoille.

Heikko vai vahva Venäjä?

Länsimaissa heikko Venäjä nähdään parempana vaihtoehtona kuin vahva suurvalta. Venäjä kokee, että demokratian vienti on länsivalloille vain tekosyy puuttua toisten maiden sisäisiin asioihin ja heikentää valtiota. Venäjän demokratia on sen itsensä synnyttämää eikä eurooppalaisuudella ole sille paljoakaan annettavaa.¹⁰

Vahvan valtion rakentaminen on henkilöitynyt erityisesti pääministeri Vladimir Putiniin. Ajatus on se, että vahva valtio ja keskitetty hallinto nostavat Venäjän jälleen suurvallaksi. Tällöin kaikki tavoitetta uhkaavat esteet pitää poistaa - oli se sitten media, alueelliset kuvernöörit, oligarkit, mafia tai oppositio.¹¹

Venäjällä elää vielä perinne, jossa ”omistusoikeus” kuuluu hallitsijalle ja tämä voi luovuttaa sen alamaisten hallinnoitavaksi, mutta myös periä takaisin. Jeltsin pyrki synnyttämään uusirikkaiden kautta yksityisen markkinatalouden -Rockefeller -tyyliin. Putin on tukenut vain oligarkeja, joilla ei ole poliittisia suunnitelmia.

Kansalaiset arvostavat vakautta. He haluavat saada palkkansa ja eläkkeensä ajallaan. Ennen kaikkea he haluaavat kokea ylpeyttä omasta maastaan ja uskoa tulevaisuuteen. Venäläisten pahin pelko on maan ajautuminen uudelleen epävakauteen.¹²

Arvion mukaan Putinin kannatus lepää kansan syvien rivien varassa, kun taas presidentti Dimitri Medvedevin kannatus tukeutuu kapeaan, koulutettuun keskiluokkaan. Presidentti Medvedev julkaisemassa tulevaisuuskatsauksessa Venäjän on monipuolistettava luonnonvaratalouttaan, kehitettävä poliittista päätöksentekojärjestelmäänsä ja uudistettava oikeuslaitosta. Nämä muutokset

⁹ Vihavainen 2008, 318-319

¹⁰ Lauren 2009, 179-181

¹¹ Truscott 1988, 125-127; Politovskaja 2005, 282-283; Lauren 2009, 179-181;

¹² Shevtsova 2003, 73; Gorbachev Herald Tribune 13.-14.3.2010.

mahdollistavat Venäjän modernisaation.¹³ Medvedevin ajatus ylhäältä käsin tapahtuvasta muutoksesta on haastava.¹⁴

Ydinkysymys: onko Medvedevillä lopulta voimaa ja valtaa toteuttaa uudistukset? Presidentin hallintokautta on jo kutsuttu pysähtymisen ajaksi. Infrastruktuuriprojektit, teollistaminen ja pankkijärjestelmän uudistaminen öljyrahoilla odottavat edelleen toteutumista. 2000-luvun talouskriisi pääsi iskemään Venäjää voimakkaasti, koska uudistuksia ei oltu tehty.¹⁵

Pääministeri Putin on lähtenyt Venäjän uudistamisessa alhaalta. Väki muuttaa idästä länteen. Miesten keski-ikä on alle 60-vuotta alkoholismien takia. Viimeisin gallup kertoo, että 93 prosenttia kansalaisista ei usko hallituksen tekevän tarpeeksi korruption kitkemiseksi. Putinin ajattelun mukaan ensin on lopetettava korruptio, pysäytettävä sisäinen muuttoliike ja parannettava kansanterveyttä, vasta sen jälkeen tulee modernisaatio.

Euroopan pitää hakea Venäjän kanssa kumppanuutta. Ehkä ei ole toiveajattelua, että tiiviimpi yhteistyö pystyy vaikuttamaan Venäjään. Maa joutuu joka tapauksessa sopeutumaan kansainvälisen yhteisön asettamiin sääntöihin. Venäjää ei voi muuttaa komentelemalla.

Päivi Lipponen

Venäjä skenaariot ohjausryhmän puheenjohtaja

¹³ Matthews, Nemtsova, Newsweek 8.3.2010

¹⁴ Gorbachev Herald Tribune 13.-14.3.2010

¹⁵ Gorbachev Herald Tribune 13.-14.3.2010; Matthews, Nemtsova, Newsweek 8.3.2010.

Lähteet

Artikkelit

Gorbachev Mikhail, Perstroika 25 years later. Herald Tribune 13.-14.3.2010

Matthews Owen, Nemtsova Anna, Moscow's phony liberal. Newsweek 8.3.2010

Kirjallisuus

Gogol Nikolai, Reviisori. Wsoy 1982.

Hakala Pekka, Suuri ja sekava Venäjä. Uudestisyntyneen suurvallan vauhdikkaat vaiheet. Kariston kirjapaino 2008.

Kaakkurniemi Tapani, Miten Venäjää on hallittu? 199-130. Teoksessa Vihavainen Timo, Opas venäläisyyteen. Otava 2008.

Lauren Anna-Leena, "Hulluja nuo venäläiset". Tuokiokuvia Venäjältä. Teos. 2009.

Politovskaja Anna, Putinin Venäjä. Like 2005

Shevtsova Lilia, Putin' Russia. Carnegie Endowment for International Peace. 2003.

Truscott Peter, Putin's Progress. Simon & Schuster. 2004.

Vihavainen Timo, Opas venäläisyyteen. Otava 2008.

Vituhnovskaja Marina, Kansanluonne ja elämäntapa s. 114-136. Teoksessa Vihavainen Timo, Opas venäläisyyteen. Otava 2008.

Tulevaisuusvaliokunnan kannanotot

Suomella on kautta historian ollut Venäjään erikoissuhde, joka on perustunut naapuruuteen ja kulttuurien vuorovaikutukseen.

Suomen ja Venäjän suhteissa talous on ollut aina tärkeä. Venäjälle viennin osuus on vaihdellut, mutta poliittis-taloudellisista tilanteista riippumatta Venäjän kauppa on tärkeä osa taloutemme perustaa. Venäjän ja Suomen taloudellisessa yhteistyössä on paljon mahdollisuuksia.

Suomen liittyminen EU:n jäseneksi on olennaisesti muuttanut Suomen ja Venäjän vuorovaikutuksen perusteita ja lähtökohtia. Suomella on kuitenkin edelleen lähihistoriansa perusteella parhaat edellytykset Venäjän EU-naapureista toimia ymmärtämyksen lisääjänä ja sillanrakentajana EU:n ja Venäjän välillä.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että kestävä yhteistyö EU:n ja Venäjän välillä edellyttää sellaisten realististen tulevaisuuspolkujen hahmottelua, joista molemmat osapuolet hyötyvät ja jotka ainakin pitkällä aikavälillä johtavat yhteisten arvojen vahvistumiseen. Euroopan Unionin arvoihin kuuluvat ilmaisunvapaus, demokraattisesti toimivat tiedotusvälineet, ihmisoikeuksien kunnioittaminen mukaan lukien vähemmistöjen oikeudet sekä kulttuurisen ja kielellisen moninaisuuden edistäminen. Venäjän viime vuosien kehitys on ollut ongelmallista näiden arvojen kannalta.

Venäjän talouden lähivuosien kehitys riippuu ratkaisevasti maan menestyksestä energian ja raaka-aineiden tuottajana. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että EU:n ja Venäjän yhteisen edun mukaista on Venäjän talouden monipuolistuminen presidentti Medvedevin nimeämällä neljällä sektorilla: energiatehokkuuden lisäämisessä, avaruusteknologiassa, tieto- ja viestintäteknikassa sekä terveydenhuollon teknologioissa. Kuten sekä presidentti Medvedev että pääministeri Putin ovat korostaneet, tämä edellyttää Venäjän talouden ja yhteiskunnan modernisointia.

Tulevaisuusvaliokunnan raportissa Venäjä 2017 esitettiin kolme skenaariota Venäjän tulevasta kehityksestä. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että skenaarioiden peruslinjaukset soveltuvat edelleen tavoiksi hahmotella Venäjän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia vuoteen 2030. Tässä raportissa esitetään kolmen aikaisemman skenaarion rinnalla neljäs skenaario Sopimusten Venäjä. Tämä skenaario sisältää sen laatijoiden näkemyksen siitä, kuinka Venäjän talouden ja yhteiskunnan modernisoinnin tärkeimpiä esteitä voitaisiin poistaa tai madaltaa. Uusi skenaario poikkeaa aikaisemmista siinä, että skenaario ei sisällä isoja politiikan suuntaa muuttavia käännteitä vaan asteittain etenevää johdonmukaista politiikkaa. Tässä suhteessa se seuraa presidentti Medvedevin syksyn 2009 linjapuheenvuoron ”Venäjä, eteenpäin!” kannanottoa: ”Aion tuottaa pettymyksen jatkuvan vallankumouksen kannattajille... Muutoksia tulee. Ne tulevat olemaan vähittäisiä, harkittuja, vaihteittaisia. Mutta vääjäämättömiä ja johdonmukaisia”

Keskeisin uuden skenaarion piirre on luottamuksen ja toiminnan ennustettavuuden lisääminen. Modernisoituminen edellyttää luottamusta sekä kansojen välisissä suhteissa että eri maiden kansalaisten, yritysten ja valtioiden välisissä suhteissa. Tulevaisuusvaliokunnan kannanotossa tarkastellaan erityisesti toimenpiteitä, joilla EU ja Suomi voivat osallistua Venäjän talouden monipuolistamiseen ja modernisointiin. Tähän liittyvät toimet, joilla luottamusta ja ennustettavuutta voidaan lisätä Venäjän ja EU:n välillä kaikilla tasoilla. Kannanotossa tarkastellaan sitä, miten suomalaisten ja venäläisten yhteistyö voi toimia tässä tienraivaajana.

Vuonna 2005 Venäjä ja EU hyväksyivät tiekartan yhteistyötä edellyttävillä aloilla (EU-Russia Common Spaces). Tiekartalla etenemiseksi käynnistettiin yhteisiin työryhmiin perustuva dialogi 1) kaupan ja talouden, 2) vapauden, turvallisuuden ja oikeuksien, 3) ulkoisen turvallisuuden, 4) tutkimuksen, koulutuksen ja kulttuurin sekä 5) lähialueyhteistyön sektoreilla. EU:n komission maaliskuussa 2010 julkaisemassa seurantaraportissa (Progress Report 2009) todettiin dialogin toistaiseksi johtaneen vain vähäisiin konkreettisiin tuloksiin. Erityisen ongelmallisena pidettiin Venäjän tulliunioni Valko-Venäjän ja Kazakstanin kanssa. Sen katsottiin olennaisesti vaikeuttavan Venäjän hyväksymistä WTO:n jäseneksi.

- Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että laajaa luottamusta lisäävää dialogia on jatkettava ottaen erityisesti lähtökohdaksi EU:n mahdollisuudet edistää Venäjän talouden monipuolistumista ja modernisoitumista. Tältä kannalta myönteinen merkki oli presidenttien Barroson ja Medvedevin marraskuun 2009 EU-Venäjä huippukokouksessa tekemä sopimus modernisoitumiskumppanuudesta (Partnership for Modernization).

Tästä lähtökohdasta ja tarkastellen kehitystä vuoden 2030 tähtäimellä tulevaisuusvaliokunta korostaa seuraavia asioita ja ehdottaa muutamia toimenpiteitä.

1. Luottamuksen lisääminen EU:n ja Venäjän välillä investointien lisäämiseksi sekä kaupan edistämiseksi

- Investoinnit EU:n alueelta Venäjän energiasektorin kehittämiseen ja erityisesti energian käytön tehostamiseen ovat tärkeitä. Yhtenä konkreettisena koetinkivenä Venäjän ja EU:n väliselle luottamukselle on, että Venäjälle merkittävästi energian tuotantoon ja energian käytön tehostamiseen investoineet yritykset voivat toimia maassa tehtyjen sopimusten mukaan. Suomen osalta tämä liittyy muiden yhtiöiden ohella varsinkin Fortum-yhtiön tekemiin suuriin investointeihin Venäjälle.

- Olennaista on yhteisistä standardoinnin ja sertifiointin käytännöistä sekä standardeista sopiminen Venäjän ja EU:n kesken, joka on vastavuoroisuuden ja luottamuksen perusta (esim. WTO-sopimus). Samoin on kehitettävä investoijien luottamusta lisääviä hyviä hallintokäytäntöjä.

- Venäläisten ja EU-alueen yritysten yhteishankkeita Venäjällä, EU:n alueella ja kolmansissa maissa tulee tukea erityisesti presidentti Medvedevin Venäjän modernisoitumisen kannalta keskeiseksi nimeämällä sektoreilla. Pienyritysten rajojen yli tapahtuvaa yhteistyötä tulee tukea lyhytaikaisten vierailujen viisumivapaudella (vrt. kohta 5)

- Suomesta tulee kehittää Venäjän ja EU:n välisen talousyhteistyön hyvä esimerkki. On edistettävä venäläisten ja suomalaisten yritysten innovaatioyhteistyötä Venäjän modernisoitumisen ydinalueiden ohella kaikilla sektoreilla, joihin naapuruus tarjoaa hyviä edellytyksiä.

- Molempia osapuolia hyödyttävän vuorovaikutuksen ja luottamuksen lisäämiseksi on pyrittävä lisäämään myös venäläisten investointeja Suomeen.

2. Osaamisperustan rakentaminen Venäjän talouden monipuolistamiseksi ja modernisoimiseksi

- *Tulee luoda menettelyt osaamisen varmistamiseksi yhteisesti sovittujen korkeakoulututkintojen ja ammatillisten tutkintojen vaatimuksista*
- *On selvitettävä, kuinka suomalainen ammattikorkeakoulumalli soveltuu Venäjälle*
- *Oppilasvaihdon edistämiseen on sijoitettava nykyistä enemmän*
- *Suomalaisten venäjän kielen osaamista on tuettava*
- *Yhteistyössä perustettavista osaamis- ja innovaatiokeskuksista ja erityistalousalueista on kehitettävä ennakkoluulottomasti uusia tuotantomalleja, ajattelutapoja ja ideoita kehittäviä ajatushautomoita. Yksi lupaava hanke on Pohjoisen Ulottuvuuden Instituutti Lappeenrannassa. (Northern Dimension Institute, NDI).¹⁶ Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että instituutti pitäisi nostaa koko EU:ta palvelevaksi ideahautomoksi, think-thankiksi.*
- *On nostettava yhteistyökohteeksi suomalaisen terveydenhuollon, neuvolatoiminnan ja koulutuksen hyvien käytäntöjen ja yleensä sosiaalisten innovaatioiden hyödyntäminen Venäjällä*

3. Arktisen alueen yhteistyön kehittäminen

- *Koillisväylä tarjoaa merkittäviä yhteistyön mahdollisuuksia Venäjän ja Suomen välille arktisen teknologian alalla. Suomen tulee laatia tutkimus- ja kehittämisohjelma arktisen kuljetus-, energia- ja ympäristötekniikan kehittämiseksi Suomessa*
- *On vahvistettava yhteistyötä Suomen ja Murmanskien sekä Venäjän pohjoisten alueiden välillä erityisesti Luoteis-Venäjän energia-, kaivos- ja logistiikka-alojen kehittämiseksi.*
- *Suomen ja Luoteis-Venäjän matkailua on kehitettävä osana Pohjois-Euroopan matkailua. Parhaimmillaan uusi malli löytyy yhdistäen Norjan vuonojen ja toisenlaisen ilmaston alueen Karibian meren risteilyjen konseptiä arktisen alueen uusiin elämysellisiin mahdollisuuksiin.*

4. Lähialueyhteistyö vaatii Suomelta paljon

Jo tällä hetkellä Suomi on keskeisessä asemassa EU:n ja Venäjän lähialueyhteistyössä. Viidestä EU:n lähialueyhteistyön ohjelmasta kaksi kytkeytyy Suomen ja Venäjän rajaan: Kuolaan ja Luoteis-Venäjään liittyvä yhteistyö sekä Kaakkois-Suomen ja Venäjän yhteistyö. Ympäristöyhteistyö on jo pitkään muodostanut keskeisen yhteistyöalueen EU:n ja Venäjän välillä. Suomen kannalta varsinkin Itämeren suojeleminen on tärkeä yhteinen haaste vuoden 2030 tähtäimellä.

¹⁶ *Instituutin vetovastuussa ovat Lappeenrannan teknillinen yliopisto ja Pietarin valtion yliopisto. Instituutin käynnistämiseen ja kehittämistyöhön on osallistunut yhteensä 14 yliopistoa ja tutkimusinstituuttia Pohjoismaista, Baltian maista ja Venäjältä ja Suomen, Ruotsin ja Venäjän ulkoasianministeriöt ovat osallistuneet kehittämistyöhön.*

- Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että lähiyhteistyötä tulisi syventää luottamusta vahvistavaksi luontevaksi kanssakäynniksi rajan yli. Parhaaksi ratkaisuksi tämän tavoitteen saavuttamiseksi tulevaisuusvaliokunta katsoo lyhyiden vierailujen viisumivapauden kaikilla Suomen ja Venäjän välisillä raja-asemilla siten, että rajan ylittävien henkilöiden henkilöllisyys voidaan luotettavasti varmistaa.

5. Lähialueyhteistyö ympäristönsuojelussa

- Lähialueyhteistyöhön ympäristönsuojelussa liittyy suuria tulevaisuushaasteita: öljyjonnettomuuden riskin kasvu Suomenlahdella, Suomenlahden rehevöityminen ravinnepestöjen seurauksena, ilmanlaadun heikkeneminen Luoteis-Venäjän metsäpalojen, liikenteen ja teollisuuden päästöjen seurauksena sekä ongelmat ydinturvallisuudessa. Ongelmia on ratkaistava kaikkien Itämeren rantavaltioiden yhteistyössä.

- Itämerellä on huomattava riski öljyvuorontomuteen. Vaikka Suomessa on jo varsin hyvin varauduttu vähäisempiin onnettomuuksiin, varautuminen vuorontomuteen ei vielä ole tulevaisuusvaliokunnan mielestä riittävää.

- On panostettava edelleen lähialueyhteistyöhön ympäristönsuojelussa ja erityisesti Itämeren suojeluun, koska se tuottaa näkyviä tuloksia. Se lisää eri osapuolien välistä luottamusta ja edistää osaltaan Venäjän sitoutumista myös ilmastonmuutoksen torjuntaan.

6. Raja-alueyhteistyön vauhdittamiseksi viisumivapaus lyhyille vierailuille EU-alueelle ja Venäjälle sekä Itä- ja Pohjois-Suomen infrastruktuurien kehittäminen ottamaan huomioon venäjänkielisen väestön lisääntymisen

- Niille henkilöille, jotka voivat esittää luotettavasti henkilöllisyyden tunnistavan passin, tulisi myöntää oikeus enintään kolmen vuorokauden oleskeluun EU-alueella. Tämä voidaan toteuttaa vaiheittain kokeiluna, jossa viisumivapautta rajattaisiin vain Suomeen tai suomalaisiin raja-asemiin.

- EU-kansalaisten rekisteröitymistä ja työlupien hankintaa Venäjälle tulee yksinkertaistaa ja helpottaa

- Suomen koko itärajalalla on varauduttava venäläisten lisääntyviin vierailuihin ja oleskeluun alueella sekä maahanmuuttajien laajaan kotouttamiseen. Itä- ja Pohjois-Suomen terveys- ja koulutuspalveluissa ja erityisesti korkeakouluissa on otettava huomioon, että vuoteen 2030 mennessä venäjää äidinkielenään puhuvien määrä voi yli kymmenkertaistua.

- Logistiikassa, tuotannossa ja palveluissa tulee panostaa Helsinki- Viipuri-Pietari -käytävän kehittämiseen ”Pietari-Helsinki” metropolialueen luomiseksi.

- Imatran ja Svetogorskin alueesta tulisi kehittää aito kaksoiskaupunki, jossa päivittäinen työssäkäynti rajan yli onnistuu myös ilman viisumia. Rajan ylittäminen tulee tehdä helpoksi toistuvasti rajaa ylittävälle ja rajan ylittämistä kävellen tai polkupyörällä tulee erityisesti rohkaista.

- Pohjois-Suomen, Kuolan niemimaan, Venäjän Karjalan ja Arkangelin alueen talousyhteistyötä on vahvistettava hyödyntäen kolmen vuorokauden viisumivapautta.

- Viisumivapauden vaikutuksia Suomessa tulee arvioida erityisellä EU:n rahoittamalla projektilla.

7. Venäjänkielisen väestön integrointi voimavaraksi

Suomessa on lähes 50 000 venäjänkielistä. Heidän lukumääränsä ehkä moninkertaistuu vuoteen 2030 mennessä. Venäjänkielinen väestö on voimavara, joka voi merkittävästi edistää Suomen ja Venäjän molempia osapuolia hyödyttävää kanssakäyntiä. Jos venäjää äidinkielenään puhuvien integroinnissa kuitenkin epäonnistutaan, venäjänkielinen väestö voi sen sijaan olla luomassa jännitettä Suomen ja Venäjän välille. Venäjänkielisten integroinnissa on syytä ottaa oppia Yhdysvalloista. Siellä yhteisiin amerikkalaisiin arvoihin identifioituminen on voimakasta kotikielestä riippumatta. Lähtökohta kuitenkin on, että kaikki osaavat englanninkieltä.

- On tärkeää, että Suomessa pysyvästi asuvat hallitsevat suomenkieltä. Suomeen kotoutuville venäjää äidinkieltään puhuville tulee luoda motiivi ja opiskelumahdollisuudet suomenkielen taidon hankkimiseen.

- Venäjän kieli äidinkielenä ei tule olla este sille, että henkilö kokee olevansa suomalainen. Suomalaiseksi identifioituvat venäjää äidinkielenä puhuvat ovat maallemme merkittävä voimavara. Venäjänkielisen väestönosan kotoutumista ja integraatiota suomalaiseen yhteiskuntaan tulee edistää venäjänkielisillä tiedonvälitys- ja kulttuuripalveluilla Suomessa.

8. Uusi Venäjä-ohjelma

Tulevaisuusvaliokunnan Venäjä 2017 raportti vaikutti osaltaan siihen, että hallitus teki nykyisellä vaalikaudella erityisen Venäjä-ohjelman. Tulevaisuusvaliokunta katsoo, että Venäjän tärkeyden vuoksi myös ensi vaalikaudella on tarpeen tehdä Venäjä -ohjelma, jossa mm. kehitetään eteenpäin tässä kannanotossa ja raportissa esitettyjä strategisia linjauksia vuoteen 2030.

- Seuraavan hallituksen hallitusohjelmaan tulee sisällyttää uuden Venäjä-ohjelman laatiminen.

Helsingissä 7. päivänä toukokuuta 2010

Asian käsittelyyn ovat ottaneet osaa

pj. Marja Tiura /kok
vpj. Jyrki Kasvi /vihr.
jäsen. Mikko Alatalo /kesk
Marko Asell /sd
Harri Jaskari /kok
Kyösti Karjula /kesk
Miapetra Kumpula-Natri /sd
Jouko Laxell /kok
Päivi Lipponen /sd
Marjo Matikainen-Kallström /kok
Juha Mieto /kesk
Mats Nylund /r
Sirpa Paatero /sd
Lyly Rajala /kok
Kimmo Tiilikainen /kesk
Pertti Virtanen /ps
Jyrki Yrttiaho /vas.

Valiokunnan sihteereinä ovat toimineet
valiokuntaneuvos Paula Tiihonen
asiantuntija Osmo Kuusi